

Kemény Krisztián

Galsai Kovách Ernő honvédőrnagy

„Homo proponit, et Deus disponit.” („Ember tervez, Isten végez.”) Ez lehetne a mottója galsai Kovách Ernő naplójának. A négykötetes, a család felmenőinek bemutatásától egészen 1857-ig, az aradi várbörtönből való szabadulását követő hazatéréséig megírt, közel ezer oldalnyi visszaemlékezésben sűrűn felemlgetett bölcsesség mintegy összefoglalása a főhős életének. És, amennyiben végigtekintünk a nemesi testőrből honvéd törzstisztté, végül pedig börtönigazgatóvá váló férfi pályafutásán, aligha cáfolhatjuk a fenti mondás igazságát.

Galsai Kovách Ernő a Zala vármegyei Türrén született 1825. szeptember 12-én egy magyar, római katolikus vallású, nemesi családban. Apja, galsai Kovách Vendel, akinek a családja egészen 1602-ig vezette vissza a nemességét, szintén igencsak mozgalmas pályafutást tudhatott már ekkora a háta mögött. A (Zala)Szabaron 1796-ban született fiú korán árvaságra jutott; gyámja a gazdag földbirtokos, récsei Inkey Ádám lett. Vendel az elemi és gimnáziumi tanulmányok elvégzése után 1813-ban belépett a cs. kir. 9. (Frimont) huszárezred Zala megyei önkéntesekből szervezett „velita” huszárosztályába, amelynek tagjaként végigharcolta a Napóleon elleni háborúk utolsó szakaszát. Ennek során megfordult Belső–Ausztriában, Horvátországban, Észak–Itáliában és Dél–Franciaországban is; a hadműveletek végén pedig több ezer társával együtt megkapta az ún. „Ágyúkeresztet” a felszabadító hadjáratban való részvételért. 1816-ban tizedesként szerelt le, majd Zala megye írnoka; 1817-től pedig a sümegi járás pandúr hadnagya lett. E feladatkörében igencsak eredményesen működött, így 1820-tól már a szántói járás megyei katonai biztosaként gondoskodott a katonaság ellátásáról Türrén. Itt ismerkedett meg az 1806-ban született Rákóczy Juliannával, akinek az apja tisztartó volt a csornai premontrei rend helyi uradalmában. A művelt, a pozsonyi Orsolya-rendi apácák intézetében nevelkedett lány, és a feltörekvő kismemes között hamar kapcsolat szövődött; az esküvőre pedig 1825 januárjában került sor. A házasságból egy fiú (Ernő), illetve 5 lány (Viktória, Eugénia, Lujza, Karolina, és Matild) született.

Mint egyetlen fiúgyermekre, Ernőre vált a feladat, hogy a família presztízsét tovább növelje, és elősegítse a család további társadalmi emelkedését. A külsőleg az anyai ágra ütő (sima szőke haj, kék szem, magas alkat), belsőleg inkább az apjára (aki a leírások szerint szenvedélyes, egyhangúságot rosszul tűrő, hirtelen haragú, „kuruc” ember volt) hasonló fiú kezdetben tökéletesen megfelelt az elvárásoknak:

1832–1835 között előbb Türrén, majd Szentmártonban kiváló eredménnyel végezte el az elemi iskolát; rajztehetsége már ekkor megmutatkozott. A gimnáziumi évek már korántsem sikerültek ennyire, amelybe valószínűleg a sűrű iskolacsere is belejátszott: 1835–1836-ban a pápai bencés, 1836–1837-ben a keszthelyi premontrei, 1837–1839-ben a kőszegi, 1839–1840-ben újra a keszthelyi, végül 1840–1841-ben a nagykanizsai piarista gimnáziumban tanult. A váltásokat a család egyre erősödő anyagi helyzete tette lehetővé: Vendel Türrén előbb házat és szőlőt vett, majd 1840-től a megyei várnagyi pozíciót is megszerezte, és családját Zalaegerszegrre költöztette. Ám Ernő nem igazán tudta viszonzni a taníttatására fordított költségeket: nehezen szokott hozzá az évente változó követelményrendszerekhez, nem ment neki a latin, és testi bajok (kelések mindkét lábán) is kínozták. Ennek következtében egyre rosszabbul tanult, majd kocsmázásokba, „macskazenékbe”, verekedésekbe keveredett, ami miatt karcerbe is került. Miután második keszthelyi tanulói évében kis híján megbukott, kétségbeesett atyja végül a szülői házhoz közelebb eső kanizsai gimnáziumba vitte, ahol a fiú összeszedte magát, és végül tűrhető eredménnyel érettségizett le.

Ezután dönteni kellett a pályaválasztásról, amelyben az apa véleménye volt a mérvadó. Mivel egyetlen fiúként a család nevét is tovább kellett vinnie, így a papi pálya szóba se jöhetett. Hasonlóképpen kiesett a gazdatiszti állás is (noha a családban voltak hagyományai), mivel a büszke Vendel nem akarta, hogy fia más szolgája legyen. Ügyvédből a megyében túlkínálat volt; a család további emelkedését szem előtt tartó atya pedig a vármegyei szolgálatot sem javasolta. Mivel közben azonban a reformkor gazdasági vállalkozások és építkezések egész sorát indította be, Ernő rajztehetsége pedig egyre jobban fejlődött, valamint a reál tárgyakban általában jó volt, a családi tanács végül az építész (mérnök) szakma mellett döntött. Ehhez Vendel a bécsi Polytechnikumot nézte ki a fiának, de ide a német nyelv kiváló

ismerete kellett. Mivel Ernő még a kőszegi évei alatt sem tudta rendesen elsajátítani a nyelvet, ezért előbb egy olyan iskolára volt szükség, ahol erre lehetőség van, és emellett még műszaki ismereteket is ad. Így esett a választás a horvátországi cs. kir. Határórvidek területén lévő belovári katonai nevelőintézetre.

Ernő 1841 októberében kezdte meg itt a tanulmányait, mint a saját költségén tanuló polgári növendék. Az intézetben komoly reálokztatás folyt; emellett természetesen a katonai tárgyakat, valamint a szabályzatokat, vívást, lövészetet, lovaglást és úszást is tanítottak. Noha a heti órák száma több mint háromszorosa volt a gimnáziumban megszokottnál, a fiú jól vette az akadályokat, és most az először érezte azt, hogy a „helyén van”, amit az év végén kiváló tanulmányi eredménye is jelzett. Így a kiugró teljesítménnyel szembesülő apa végül változtatott eredeti elképzelésén, és hozzájárult, hogy a fia a katonatiszti pályát válassza. A további előlépés újabb lépcsőfokának a bécsi székhelyű m. kir. Nemesi Testőrség tűnt, de ide bekerülni csak két év katonai szolgálat után lehetett. Ernő előbb a megyei illetőségű cs. kir. 48. (Ernő) sorgyalogezrednél próbálkozott, de ennek sikertelensége miatt végül a cs. kir. 5. (varasd–kőrösi) határőr-gyalogezrednél lett ezredkadét 1842. július 22-től. A m. kir. Nemesi Testőrséghez való belépéshez szükséges vármegyei ajánlás megszerzése sem váratt sokáig magára: a szabadságon éppen otthon lévő fiú elvállalta a pánszláv mozgalom területi igényeit tartalmazó, ún. Safarik-térkép lemásolását, amelyet három nap alatt teljesített is, így a megye 1842. szeptember 19-én javasolta felvételét a Testőrségbe.

A hivatását megtaláló Ernő 1842–1844 között sikeresen elvégezte az intézet még hátralévő évfolyamait, és mindvégig kitűnt kiváló eredményeivel úgy az elméleti, mint a gyakorlati tárgyakban. A katonai fegyelem, az állandó napirend alkatára és jellemére is jó hatással volt: erős, egészséges és edzett, illetve higgadt, végtelenül fegyelmezett, és elgondolkodó egyéniség lett, aki művelt-

ségét szépirodalom olvasásával is igyekezett elmélyíteni. Az oktatási szünetekben apja igyekezett megismertetni a vármegyei társasággal, és elősegíteni fia társadalmi beágyazottságát, ami szintén jól haladt. Tanulmányai befejezése után 1845 januárjától tizedesként az ezred 5. (ivánicsi) századánál szolgált egészen április 26-ig, amikor viszsarendelték Belovárra, majd Bécsbe vezényelték. Közben felelőssége még nagyobbra nőtt: apja 1843–1844-ben vállalkozóként elnyerte a megyei katonaság élelmiszer- és takarmányellátásának feladatát, de ellenlábasi konspirációja miatt végül belebukott a manőverbe, és súlyos anyagi veszteséget szenvedett. Így a család felvirágoztatása már végképp Ernő vállain nyugodott.

Galsai Kovách Ernő hivatalosan 1845. május 1-én lépett a m. kir. Nemesi Testőrség kötelékébe, ahol egyben alhadnaggyá léptették elő. A fenti szervezet már nem csupán egy díszelő testület volt, mint alapításakor, hanem egyben egy komoly tisztképző intézmény is. A 4 év elméleti és 1 év gyakorlati képzés után az itt végzett tisztek tanulmányi eredményeiktől függően hadnagyi vagy főhadnagyi rangban kerülhettek a birodalom gyalogos, és lovas ezredeihez, vagy akár a táborkarba (vezérkarba) is. Ernő itt a szabadságharc számos későbbi szereplőjével is megismerkedett: tanára volt például Török Ignác, a későbbi aradi vértanú, és Répásy Mihály, a honvédsereg majdani lovassági felügyelője. Egy évfolyammal felette járt Móriássy János, későbbi aradi felettese; szobatársa pedig Krivácsy József, a komáromi vártüzérség majdani parancsnoka lett. E veretes társaságban Ernő ismét kiváló tanulmányi eredményeivel tűnt ki olyannyira, hogy egyik felettese, hanusfalvi Petrich Zsigmond altábornagy, a Testőrség főhadnagya azzal bízta, hogy ha továbbra is ilyen jól tanul, akkor főhadnagyként a cs. kir. táborkarhoz fogja kineveztetni. Az 1848-ig tartó „békeidőszakban” a fiú igyekezett rendezett, mértéktartó életet élni, hogy kijöjjön csekély zsoldjából, és a császárváros „csábításainak” is többnyire jól állt ellen, elkerül-

ve számos könnyelmű testőrtársa sorsát, az eladósodást. Noha egy-egy kártyaadósság, vagy könnyelmű kölcsön ugyan utolérte, de ezekből önerőből ki tudott keveredni, ahogy 1847-ben egyetlen komolyabb betegségéből, az ideglázból is felépült. Ernő mind az elméleti, mind a gyakorlati tárgyakban is jól haladt, testőri szolgálatát kifogástalanul látta el, és minősítései alapján felettesei szép jövőt jósoltak neki. Bajtársai általában kedvelték, az évi négyhetes szünidők alatt pedig otthoni kapcsolatait is igyekezett elmélyíteni.

Politikai nézeteit szemlátomást leginkább a törvényesség tisztelete jellemezte; ezen kívül pedig magyar hazafi volt. Apja Zalában igyekezett mindkét oldallal „jóban lenni”: Ernő keresztapja például az a Forintos György lett, aki a konzervatív oldal „főkor-teseként” döntő szerepet játszott 1843-ban Deák Ferenc követté választásának megakadályozásában; ugyanakkor Vendel a nemesi adófizetés kérdésében a megyei reformellenzék prominens tagjának, Csány Lászlónak az oldalára állt.¹ Ernő már a reformkorban „eszmélkedett”, és a nemzeti megújítás őt is magával ragadta. Így örült az első gimnáziumi magyar nyelvű tankönyveknek, Belovárott magyar társaival együtt járatta a *Pesti Hírlapot*, 1844 farsangján pedig nem általtott magyar csárdást húzatni és táncolni a cs. kir. horvát határőrintézet hivatalos bálján, majd az uralkodó kíséretéért részt vett az 1847-es pozsonyi országgyűlés ünnepélyes megnyitására is. Ugyanakkor testőrként és leendő katonatisztként nem nyilvánított politikai véleményt, és tisztelettel viseltetett mind a Habsburg-dinasztia, mind cs. kir. hadsereg iránt.

¹ Ez a „kétlakiság” utóbb 1848-ban is jellemezte: Vendel egy zalai vadászcsapat vezetőjeként október 3-án részt vett Nagykanizsa felszabadításában, majd a következő nap a rábízott horvát hadifoglyokat (7 tiszt és 72 közlegény) Palin és Pölöske között megvédte a helyi népfelkelők általi felkoncolástól, és Zalaegerszegre szállította. Itt október 6-án pedig az említett fogoly tisztekkel egy bizonyítványt állított ki a maga részére az „életmentésről”. Alighanem ez is hozzájárult ahhoz, hogy a várnagyi tisztet 1850-ben is megtarthatta.

Ezek után aligha meglepő, hogy 1848 tavaszának bécsi forradalmi eseményeit kifejezetten rosszallással fogadta. Noha március 13-án reggelén civil ruhában maga is ott volt a tartománygyűlés épületénél, és a követelések egy részével is egyetértett, este már testőrtársaival együtt vett részt a Burg biztosításában, és kimondottan elítélte, hogy a „rendteremtés” helyett az udvar és a hadsereg meghátrált, a bécsi polgárságot és a „csőcselék” pedig felfegyverezték. Ugyanakkor a magyarországi eseményekről, az első felelős magyar kormány megalakulásáról, a polgári átalakulásról szóló híreket örömmel vette.

Az új viszonyok között – főleg a császári udvar május 17-i, Innsbruckba való menekülése után – a m. kir. Nemesi Testőrség lényegében „légüres térbe” került. Az új tanévben az órák és vizsgák elmaradtak, a szabadságolásokat beszüntették, új testőrök nem kerültek felvételre, a régiéket pedig – noha Itáliában már háború folyt Piemont és az olasz felkelők ellen – nem lettek beosztva az ezredekhez, így katonai karrierjüket sem tudták elkezdni. A „semmittevés” Ernő is nehezen viselte, és a mielőbbi „rendcsinálást” szorgalmazta leveleiben; ugyanakkor egyre inkább aggódva vette az otthoni híreket a nemzetiségek mozgolódásáról, majd a szerb felkelésről. Ez az időszak azonban magánélete szempontjából is tartogatott neki meglepetést: noha már korábban is udvarolgatott, 1848 nyarán ismerkedett meg a bécsi Volksgartenben egy nála két évvel fiatalabb kalaposlánnyal, Johanna Löhrrel, és a húgával, Madeline-nel. A közös séták, kirándulások, színházlátogatások alatt a kapcsolat elmélyült, és visszaemlékezése, valamint szeptemberi búcsúlevele alapján Ernő komoly érzelmeket táplált Johanna iránt, amelyek szemlátomást nem is maradtak viszonzatlanul.

1848 augusztusára a helyzet rendeződni látszott a birodalom nyugati felében: a prágai felkelést leverték, Custozánál vereséget szenvedett a piemonti hadsereg, az udvar visszatért a császárvárosba, a bécsi munkások újabb megmozdulását pedig sikerült elnyomni. A Testőrségnél újra kezdődtek a

tanórák, új testőrök is érkeztek. Ám a mindinkább fenyegető magyarországi helyzet miatt Ernő és társai egyre nyugtalanabban figyelték a nemzetiségek általános „lázasát”, a horvát veszély növekedését; azt pedig kifejezetten felháborítóknak találták, hogy az V. Ferdinánd által felfüggesztett Josip Jellačić horvát bánt bécsi látogatásakor a cs. kir. helyőrség fáklyászenével köszöntötte. Amikor aztán szeptember 4-én a császár hivatalosan is visszahelyezte méltóságába a bánt, mindenki számára egyértelművé vált, hogy a „kamarilla” a törvényes magyar kormányval szemben a „lázasok” oldalára állt.

Az új helyzetben való döntésre szeptember elején került sor. Szeptember 6-án Bécsbe érkezett a magyar országgyűlés 100 tagú küldöttsége, amelynek a fogadásán a testőrök is részt vettek. A delegációt vezető ifj. Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke beszédében elmondta, hogy az udvar nemcsak az áprilisi törvényeket szándékozik most visszavonni, hanem szemlátomást Magyarországon korábbi önállóságát is fel akarja számolni, és felszólította a testőröket, hogy térjenek haza a hon védelmére. Mivel szeptember 10-én a küldöttség eredménytelen tárgyalások után volt kénytelen eltávozni, még aznap a testőrök gyűlést tartottak a Gárdapalotában, és a kialakult helyzetre való hivatkozással lényegében testületileg (38-ból 35 fő) beadták a lemondásukat, és kérték a szolgálatból való elbocsátásukat. Az aláírásukkal hitelesített okmányt a lemondást maga is pártoló galsai Kovách Ernő személyesen adta át a Testőrség főkapitányának, gróf Vécsey Ágost lovassági tábornoknak. Szeptember 11-én pedig apját levélben tájékoztatta döntéséről, amelyet így indokolt: *„Azért kedves atyám ne vegye tán rossz néven ezen lépésemet, a többivel együtt, a melyet kötelességem volt tenni, ha nem akartam az egész nemzet megvetését magamra hártani.”*

A távozás azonban nem ment olyan könnyen: a cs. kir. hivatalos elbocsátó engedély csak nem akart megérkezni, így a testőrök futárokat küldtek a magyar kormányhoz, amelyekkel azzal az üzenettel tértek vissza,

hogy akik az 5. évükben vannak, azokat századosi, míg a többieket főhadnagyi rangban veszik majd át a honvédségbe. Mivel közben a horvát hadsereg átkelt a Dráván, és megindult Pest felé, a testőrök a szeptember 18-án tartott újabb gyűlés után az engedély nélküli hazatérés mellett határoztak, amelyhez az útiköltséget a Bécsben működő, király személye melletti minisztérium államtitkára, Pulszky Ferenc biztosította a részükre. Galsai Kovách e helyett szeptember 19-én inkább Johanna Löhrtől kért kölcsön 50 forintot (névleg a szülei meglátogatására), majd miután 21-én megérkezett a magyar kormánytól a magánútlevele, 22-én reggel 8 órakor gőzhajóra szállt, és még aznap este Pestre érkezett.

Szeptember 23-án reggel testőregyenruhájában felkereste a hadügyminisztériumot, és alkalmazásért folyamodott. Az első feladat hamar megtalálta: kisgeresdi Szabó Imre táborkari százados (korábban szintén testőr) segítségével megbízást kapott, hogy 30000 forintot vigyen el a bácskai hadtest táborába. E feladatot szeptember 24–27. között sikeresen végrehajtotta: a pénzt Szegeden adta át, Cegléden pedig Kossuth Lajossal is találkozott, aki rögtön lenyűgözte szónoki képességeivel.

A fővárosba visszaérkezve a *Közlöny* aznapi számából értesült róla, hogy szeptember 24-i hatállyal főhadnaggyá nevezték ki a 30. (hódmezővásárhelyi) honvédzászlóaljhoz. Először ide szándékozott utazni: erre utal, hogy másnap, 28-án Johanna Löhrnek írott búcsúlevelében, amelyhez csatolva visszaküldte az 50 forint kölcsönt, tájékoztatta kedvesét, hogy hamarosan csatlakozik alakulatához. Ám előbb még „benézett” a hadügyminisztériumba, ahol Szabó Imre újabb ajánlással lepte meg, miszerint van egy üres táborkari beosztás Görgei Artúr őrnagy táborában. Mivel galsai Kovách mindig is inkább táborkari, mint csapatiszt akart lenni, így elfogadta a megbízást, majd visszatért szállására, az István főherceg fogadóba. Délután szemtanúja volt gróf Lamberg Ferenc altábornagy meggyilkolásának, amely elbor-

zasztotta. Este végül rendőri engedéllyel indult Görgei táborába.

A sereget 1848. szeptember 29-én érte el a Csepel-szigeti Lórévnél, az őrnagy főhadiszállására, Adonyba pedig 30-án érkezett meg visszaemlékezése szerint. Az első találkozás nem igazán sikerült: Görgei ekkor már nagyjából dandárnai reguláris haderejéhez épp elég táborkari, illetve segédtszettel rendelkezett, így hősiünket Meszéna Ferenc százados mellé osztotta be. Galsai Kovách pedig (aki valószínűleg önálló pozícióra vágyott) rögtön ellenszenvesnek találta első felettesét, akit (alighanem utólagos visszavetítéssel) egyszerűen krakéler osztrák katonatisztként jellemzett, féktelen ambícióval, *„minden szív és kedély nélkül... mindenre képes fog lenni”*. Így aligha csodálható, hogy nem igazán jeleskedett a táborkari munkában²; inkább az itt megismert szabolcsi önkéntes nemzetőr (a későbbi 48. honvéd-) zászlóalj táborában, Patay István őrnagy és tisztjei társaságában múlatta az időt. Résztevője helyett inkább csak szemlélője volt az eseményeknek a Karl Roth cs. kir. vezérőrnagy hadoszlopa elleni hadművelet során gróf Zichy Ödön kivégzésétől (amit szintén elítélt, Görgei önkényének tudva be) egészen az október 7-i ozorai fegyverletételig.

Miután a hadművelet közben Perczel Mór ezredes vette át az itt lévő csapatok feletti parancsnokságot, Ozora után Görgei pedig a fővárosba utazott, hősiünk úgy érezte, hogy alkalmazása megszűnt. Így mielőtt újabb beosztásért folyamodott volna, előbb hazatért rég nem látott családjához. Október 8-án indulva 12-én ért Zalaegerszegre, ahol nagyjából tíz napig maradt. Október 23-án indult vissza a fővárosba egy horvát hadifogoly-szállítmány nemzetőr kísére-

² Erre utal az is, hogy visszaemlékezésében megrótta Görgeit, hogy október 1-én Mőga János altábornagy, a magyar fővezér parancsát megtagadva, nem csatlakozott a főszereghez. Ám a hadműveleti iratanyagban ilyen utasítás nincs, ahogy Mőga Görgeinek írt korabeli hadműveleti elképzeléseiben sem szerepel ilyesmi. Ezt, ha valóban teljesített volna szolgálatot Meszéna mellett, galsai Kováchnak is tudnia kellett volna.

tének ideiglenes parancsnokaként, akikkel együtt 31-én érkezett meg Pestre.

Mivel közben patrónusát, Szabó Imrét őrnaggyá és a pozsonyi katonai kerület parancsnokává nevezték ki, galsai Kovách elvállalta mellette a segédtszti állást. Új honvédtiszti egyenruhájában november 1-én indult útnak kocsin felettesével, és 2-án este már Pozsonyban volt. Közben azonban megváltozott a helyzet: a schwechati vereség után a magyar főszereg Pozsonyba tette át a székhelyét, így az önálló kerületi parancsnokságra többé már nem volt szükség. Ráadásul a szereg vezére éppen az a Görgei Artúr lett, akit galsai Kovách kurtán-furcsán hagyott el, és a Zöldfa fogadóban rögtön össze is találkozott vele. Noha a kínos helyzetből ügyesen kivágta magát, itt sokáig nem maradhatott. Így november 3-án gőzhajón indult vissza Pestre, ahová 4-én érkezett meg.

Miután a hadügyminisztérium ebben az időszakban szinte naponta tette közé felhívásait, hogy a honvédszászlóaljokhoz kinevezett tisztek haladéktalanul vonuljanak be alakulataikhoz, különben elveszítik a rangjukat, a sikertelen táborokari, illetve segédtszti beosztásokba beféradt galsai Kovách végül úgy döntött, hogy bevonul zászlóaljához. A fővárosban minden szükséges poggyással felszerelte magát, majd november 10-én útnak indult Hódmezővásárhelyre. Mivel közben a 30. honvédszászlóaljat Arad cs. kir. erődjének körülfűrésére vezényelték, így hősünk végül 13-án érte csak utol alakulatát, és jelentkezett Óaradon zászlóaljparancsnokánál, Zikó János őrnagynál, aki (tiszthiányban lévén) nagy örömmel fogadta. Ekkor még aligha sejtette, hogy a következő öt hónapot ennél a tábornál fogja tölteni.

Egy téves parancs miatt a zászlóalj ebben az időszakban vonult vissza a Maros déli partján lévő Újaradról az északi oldalra, ahol aztán galsai Kovách főhadnagy végül beosztásra került, és november 15-én átvette a 3., zömmel tótkomlósiakból álló század parancsnokságát. A század ekkor 6 altisztből és 215 közlegényből állt, és összesen 30 lőfegyverrel rendelkezett; a többieknek csak ha-

dikaszájuk volt. A legénység többsége még mindig a polgári ruháját viselte; egyenruha csak a tiszteken és altiszteken feszült. Galsai Kovách főhadnagy nagy elánal vágott bele százada kiképzésébe, amelynek felfegyverzésére csak a hónap végén került sor. Ennek ellenére zászlóalja kötelékében részt vett Újarad november 19-i, újabb megszállásában, többször előőrsi szolgálatot is teljesített, illetve felderítő akciókat is vezetett. Tevékenységével elégedett felettese ezért századosi rendfokozatra terjesztette fel, amelyet még november 28-án meg is kapott.

Mivel megfelelő ostromfelszereléssel nem rendelkezett, ezért az aradi magyar ostromszereg parancsnoka, Máriássy János alezredes egy rajtaütéssel szándékozta bevenni az erődöt december 3-ról 4-re forduló éjszaka. Hősünk korábbi testőrtársáról nem volt valami jó véleménnyel: bátor, vakmerő, de veszekedő, indulatos, komolyabb harcászati-hadászati tudományokkal nem bíró tisztnek tartotta, aki nem való önálló parancsnoknak. Amikor például a terv kockázatos részére igyekezett figyelmeztetni, Máriássy letorkolta: „Ej, mit értesz te ehhez!” Ennek ellenére a 30. honvédszászlóalj tagjaként galsai Kovách is részt vett a rajtaütésben, amely végül kudarcba fulladt. Bár az elővédműveket sikerült megszállni, a vármagba nem sikerült bejutni, és a felébredő helyőrség óriási tűzzel árasztotta el a támadó magyar csapatokat. A visszavonulás során Zikó őrnagy súlyosan megsebesült és harcképtelenné vált, a zászlóalj felbomlott, hősünk azonban saját századát aránylag kis veszteséggel tudta visszavonni.

A bekerítésben lévő erőd felmentésére a cs. kir. temesvári hadvezetés egy sereget küldött december közepén, amellyel szemben Máriássy a déli parton, az Újarad-Kisszentmiklós-Zsigmondháza vonalon sorakoztatta fel a csapatait. Ebben a felállásban galsai Kovách saját, valamint a 27. honvédszászlóalj egyik századával és két löveggel a kisszentmiklói barakk-kaszárnyánál lévő sáncok védelmét kapta feladatul. A december 14-i ütközetben azonban a cs. kir. haderő kon-

centrálta támadással felsodorta a magyar sereg balszárnyát, és ezzel el is döntötte az összecsapást. Ennek láttán galsai Kovách tüzérei a lövegekkel együtt elmenekültek, a százados pedig hiába indított csapataival ellentámadást Máriássy parancsa szerint, a túlerő elől vissza kellett vonulnia, és csak nagy nehézségek árán tudott a Maros északi partjára jutni.

A vereség után az alezredest leváltották, és helyére gyulai Gaál Miklós tábornok érkezett, aki december 21-én vette át az irányítást. Róla hősünk épp ellenkező véleményvel volt: kiváló katonai mérnöknek, tudós embernek tartotta, de „*tehetetlen, indolens és szellemileg elaggott ember volt, kiben a tetterő hiányzott*”. Ekkor került a 30. honvédszászlóalj élére új parancsnok, Nagy Jenő őrnagy, akit a százados szintén nem tartott sokra. Mindenesre újabb erősítések és nehézlövegek is érkeztek, amelyekhez ütegállások is készültek. Ebben az időszakban galsai Kováchnak is számos tennivalója volt: századával részt vett Újarad újabb megszállásában, a cs. kir. várórség több, ütegállások elleni kitörésének visszaverésében; egy alkalommal pedig, mint parlament, az erődben is járt. Alakulata 1849. január 21-én tartotta a zászlószentelési ünnepségét; felszerelése pedig lényegében befejeződött. Noha a Damjanich János tábornok vezette bántási hadtesttel való közös várostrom január végén az időjárási körülmények miatt meghiúsult, várható volt, hogy a január 23-án megkezdett tüzérségi bombázás és a kiéheztetés előbb-utóbb megtöri a helyőrség ellenállását.

Ám az erőd nehéz helyzetéről a cs. kir. temesvári hadvezetés is értesült, és ezúttal egy, a korábbinál nagyobb, cs. kir. és szerb felkelő csapatokból álló sereget küldött Arad felmentésére. Gaál, okulva a december 14-i kudarcból, kiürítette Újaradot, és seregét az északi parton összpontosította. A február 7-i visszavonulást, és a Maros hídjának lerombolását a 30. honvédszászlóalj, és azon belül a 3. század fedezte, amely után galsai Kovách egy üteggel megerősítve egészen estig védte csapatával az északi partot az ellenség elő-

őrseivel szemben. A következő nap, 8-án a százados alakulatával tartalékban volt a város főterén, amikor 11 óra körül több lőszerkocsi felrobbanása miatt pánik tört ki a magyar csapatok között, és ezt kihasználva az ellenség betört Óaradra. Nagy Jenő maga is elvesztette lélekjelenlétét, és elrendelte a város kiürítését; a 30-asok századai közül pedig egyedül galsai Kovách egysége tudott rendezetten visszavonulni. A város szélén Gaál tábornok rendezte a sereget, amelyet aztán több oszlopban Óarad visszavételére küldött. A bal oldali oszlopot, amely a saját százada, valamint egy vegyes század alkotott, galsai Kovách személyesen vezette, és egészen a város főteréig sikerült előretörnie. Itt azonban a cs. kir. túlerő visszaszorította, és kénytelen volt meghátrálni. Miután megérkeztek a magyar erősítések, a következő támadást már siker koronázta: az ellenséges csapatokat sikerült kiszorítani a városból. Gaál tábornok nagyon elégedett volt a fiatal tiszttel, akit jelentésében így említett meg: „*egy minden tekintetben éppoly kiváló, mint bátor tiszt.*” A százados a következő napok harcaiban is jó teljesítményt nyújtott: február 9-én századával ismét a Maros partot védte, majd az elsők között vett részt Újarad ideiglenes visszavételében. Február 13-án pedig az Újarad végleges visszafoglalását eredményező sikeres támadásnál ő vezette az elővédet, a 30. honvédszászlóalj 5. századát és két löveget, és fontos szerepe volt az ellenség kiszorításában.

Mivel Nagy Jenő így „leszerepelt”, galsai Kovách abban reménykedett, hogy ő kapja majd meg a 30. honvédszászlóalj parancsnokságát, amelyben a zászlóalj tisztikara is támogatta. Ám az új őrnagy Kölgey Ferenc lett. Ezért alighanem érthető, hogy csalódott hősünk „sötét színekkel” festette meg vetélytársa portréját, akit visszaemlékezésében csupán „Debrecenből jött”, csak a zsoldért szolgáló „német” tisztnek ábrázolt. Ám valójában Kölgey a 38. honvédszászlóalj 3. századának a parancsnoka volt, képzett és kiváló tiszt, aki mind a délvidéki, mind az Arad környéki harcokban kitűnt; így ran-

gidősként joggal került a 30-asok élére. A kudarc után galsai Kovách számára újra vonzóvá vált a táborkari beosztás, így február 18-án átlépett az aradi ostromsereg táborkarához. Ám az új beosztás sem hozta meg számára a vágyott elismerést. Sem a Gaál Miklóst váltó Kiss Pál alezredes, sem az őt követő gróf Vécsy Károly tábornok alatt nem sikerült nélkülözhetetlenné válnia; a mindennapi táborkari „aprómunka” (előőrsök ellenőrzése, ágyúállások építtetése és javíttatása, tervek készítése) pedig nem elégítette ki ambícióit. Ehhez járult még valószínűleg az, hogy feletteseinél képzetebbnak tartva magát, azokról igen lesújtó véleménye volt; valószínűleg ezért is vezett össze az aradi táborkar vezetőjével, Boros Ignác őrnaggyal is. Így még részt vett az aradi erődöt elszigetelő árok- és sáncrendszer terveinek elkészítésében, majd április 16-án beadta lemondását és visszakerete magát a 30. honvédzászlóaljhoz.

A zászlóalj ugyanis 1849. március elején erősítésként a Perczel Mór tábornok vezette IV. hadtesthez került, amely ekkor egymás után aratta a sikereket, és majdnem az egész Bácskát visszafoglalta. Mivel közben Kölgey alezredes és dandárparancsnok lett, így hősünk joggal reménykedett abban, hogy ezúttal sikerül megszereznie a zászlóalj vezetését, és azzal ő is dicsőséget arathat. Ezért április 17-én útnak indult, és Szegeden keresztül végül 24-én Beodránál sikerült csatlakoznia a Bánságba átkelő hadtest csapataihoz. A 30. honvédzászlóalj parancsnokságát rangidős századosként április 25-én, Törökbecsén sikerült átvennie, amely ekkor 1086 főből állt, és a csákó, valamint hátbőrönd kivételével teljesen fel volt szerelve (utóbbi hiánya miatt nevezték az alakulatot a táborban „zsíros tarisznyás zászlóaljnak”).

A hadtestet vezető Perczelről a mindig kritikus galsai Kovách kifejezetten jó véleménnyel volt: „nem volt tanult katona, de a kezdeményezés és gyors elhatározás embere”, aki, bár „indulatos és heves természetű ember”, emellett „rendíthetetlen jó hazafi”. Így igyekezett is megszolgálni a bizalmát, ami sikerült is neki. A bánsági hadjáratban ugyanis végül

hősünknek sikerült olyan szerepet játszania, amelyet mindig is akart. Az április 30-i melencei ütközetben a balszárnyon ő kapta feladatul zászlóaljával a csatatér kulcspontjának számító majorság, a „Kiss-hodály” elfoglalását, amelyet többszöri kísérlet, valamint két újabb zászlóalj beérkezése után végül sikerrel teljesített, noha közben ő is megsebesült. Május 7-én, az uzdini ütközetben pedig zászlóaljával a jobbszárnyon elsőként kelt át a Temes folyón, majd rohammal vette be a falut; közben pedig még egy löveget is zsákmányolt. A teljesítményével elégedett Perczel május 8-án megerősítette a zászlóalj élén, 15-én pedig őrnagyi kinevezésre terjesztette fel.

Pancsova elfoglalása, a bánsági hadjárat sikeres befejezése után Perczel úgy döntött, hogy a Bácskában megmaradt utolsó szerb hídfőállást, a titeli fennsíkot foglalja el. Mivel közben Josip Jellačić cs. kir. tábornagy hadteste is a Szerémségbe érkezett, az akcióval sietni kellett. Ám sem a május 22-i, sem 25-i akció nem járt sikerrel. Az elsőnél a 30. honvédzászlóaljnak a Vilova elleni támadást kellett volna segíteni, de elkéstek, így csak a visszavonulást fedezhették. A második alkalommal galsai Kovách zászlóalja képezte az elővédet, de a tervezett rajtaütés meghiúsult, és az ellenséges tüzérségi tűzben a zászlóalj már sikertelenül rohamozta meg a vilovai sáncokat. A kudarc után Perczel Újvidékre vonta vissza seregét, majd a Pétervárad elleni szerb sáncrendszer áttörésével kísérletezett. A június 4-én hajnalban meglepetésszerűen indított támadás során a 30. honvédzászlóaljnak sikerült előbb a Karakas-, majd a Vezi-rác-hegyi sáncokat is elfoglalnia, és közben több löveget is zsákmányolnia. A többi zászlóalj rohama azonban elakadt; a bevetett ellenséges tartalékok miatt pedig galsai Kovách kénytelen volt elrendelni alakulatának a visszavonulást, amit egy századdal maga fedezett. A sikertelenség és a súlyos veszteségek ellenére Perczel elégedett volt csapatai teljesítményével; hősünket pedig visszaemlékezése szerint felterjesztette a Magyar Katonai Érdemrend III. osztályára.

Mivel közben Jellačić megkezdte az átkelest a Bácskába, Perczel úgy döntött, hogy az ellenség Kátynál lévő elővédét megtámadja. Június 7-én azonban az említett falunál a cs. kir. tábornok teljes seregébe ütközött, és a túlerőtől súlyos vereséget szenvedett. Az ütközetben galsai Kovách zászlóaljával a centrumban szerepelt, és több alakulattól eltérően neki sikerült rendben visszavonnia zászlóalját, aránylag kis veszteséggel. A vereség után Perczel a Ferenc-csatorna vonalára vonta vissza hadtestét; június 15-én itt, Óverbáson érte leváltásának híre. A kormány döntése általános felháborodást keltett a parancsnoki karban, sokan lemondtak tisztségükről. Galsai Kovách ugyan maradt zászlóalja élén, de kifejezett rosszindulattal figyelte az új parancsnok, Tóth Ágoston ezredes működését, akit visszaemlékezéseiben egyszerűen „*theoretikus szobatudósnak*” nevezett. Az ezt követő sikertelen időszak igazolni látszott értékelését: Tóth előbb feladta a Ferenc-csatorna védelmét, majd június 25-én Óbecsénél megütközött Jellačić seregével, és vereséget szenvedve tőle, a Bánságba szorult vissza. Az ütközetben a 30. honvédszászlóalj a jobbszárnyon állt fel az első vonalban, ahol az ellenséges tüzéségi tűzben sokat szenvedett, majd minden vitézsége dacára kénytelen volt a többi egységgel együtt a túlerő elől a hídon keresztül a Tisza bal partjára hátrálni. A vereségért kifejezetten Tóthot hibáztatta a tisztikar zöme; így mindenki megkönnyebbült, hogy július elején Guyon Richárd tábornok vette át a hadtest vezetését. Vele galsai Kovách is meg volt elégedve: „*bátorságban méltó utódja fog lenni Perczelnek, de jobb kiadásban- nem indulatos*”, írta róla.

Guyon meg is felelt a bizalomnak: csapataival átkelt a Tiszán, és újra megszállta a Ferenc-csatorna vonalát, ahol aztán Kishegyesnél, július 14-én hajnalban ütközött meg a váratlanul támadó cs. kir. főerőkkel. Ez lett hősrünk utolsó ütközete is: hajnali 1 óra körül puska- és lövedékekre riadt fel, amely után azonnal riadóztatta a zászlóalját, és két századdal a hátráló magyar előőrsök segítségére sietett. Miután együtt sem tudták feltartóztatni

a túlerőt, bevetette többi négy századát is, majd ellentámadással igyekezett visszavetni a támadókat. Az erősítések beérkezése után szuronyrohamot rendelt el, amely ugyan sikeres volt, de közelharcban elszakadt katonáitól, és gyalogosan, szokásos egyszerű egyenruhájában (fekete csákó, rövid szürke posztózeke rendfokozat nélkül, vitorlaváson nadrág) szinte észrevétlenül esett a cs. kir. határőrök fogságába.

Lefegyverzése után azonnal hátravitték, ahol örömmel konstataulta, hogy az egész cs. kir. haderő meghátrált, így az ütközetet a magyar fél nyerte meg. Többször is kihallgatták; egyszer maga Jellačić is, akit igyekezett fals információkkal ellátni. Ezt követően július 15-én először Titelbe, majd 17-én Zimonyba szállították; az út során többször is próbált megszökni, sikertelenül. Szeptember 5-én itt volt az első hadbíróági kihallgatása, ahol szerepét igyekezett kisebbíteni. Szeptember 26-án gőzhajón Pestre szállították, ahová 28-án érkezett meg; az Újépület 5. pavilonjába zárták. Mivel a szabadságharc leverése után általános kegyelemben reménykedett, igencsak rosszul érintette, hogy mind Pétervárad szeptember 7-i, mind pedig Komárom október 2-4-i kapitulációja csak a várőrségek részére biztosított bizonyos mértékű amnesztiát. Visszaemlékezésében – természetesen az „áruló” Görgeire szórt szidalmak mellett – nem is fukarkodott a negatív jelzőkkel a két várparancsnok, Kiss Pál és Klapka György tábornokok vonatkozásában. Főleg az utóbira haragudott, akinek lényegében a nyakába varrta az október 6-i kivégzések felelősségét. Ezek szemlátomást őt is megrémíteték, és bizonyos mértékben meg is törték: október 11-i kihallgatásakor ugyanis elárulta, hogy Johanna Löhrtől kapta a hazautazáshoz szükséges kölcsönt, akit addig igyekezett vallomásaiban fedezni.³ November 5-i kihallgatása után már nem változtatott az elmondottakon. E szerint a testőrségtől való eltávozását nem gondolta szökésnek, mivel

³ Az már más kérdés, hogy a hölgynek egy 1849. november 14-i cs. kir. rendőri kihallgatást leszámítva nem esett különösebb baja.

az engedély már úton volt; ezt követően az aradi ostromsereg táborában pedig nem értesült a cs. kir. proklamációról, mivel azokat a magyar kormány eltitkolta. Április 14-e a trónfosztás után pedig azért nem lépett ki, mivel azt nem engedték; még szabadságra sem mehetett. A 30. honvédszászlóalj tagjaként a hadieseményekben való részvételét nem tagadta, de azokat kisebbíteni igyekezett. Ezt az is segítette, hogy 1849. július 5-i, őrnagyi kinevezéséről nem értesült, erről pedig a cs. kir. hadbíróóság sem szerzett tudomást; így századosként tartották nyilván. November 15-én aztán tiszttársaival együtt Aradra szállították, ahová 17-én érkezett meg; a „Zwingerben”, a 2. bástya 2. kazamatájában került elhelyezésre. Noha december 15-én maga is védőiratot nyújtott be, amelyben magát „virtigli” császár- és királyhű tisztnak igyekezett beállítani, és hivatkozott atyja érdemeire is, ez semmit sem használt: Galsai Kovách Ernőt 26 társával együtt 1850. február 25-én halálra ítélték. A rá vonatkozó ítélet indoklásban súlyosan esett latba dezerálása a testőrségtől, valamint az, hogy fegyveres kézzel, egy csatamezőn fogták el. Ezért egyedül őt kötél általi halálra ítélték (a többieket golyóra), amit kegyelemből március 10-én 16 évi várfogságra vasban enyhítettek, teljes rang- és vagyonvesztéssel. Az ítéletet március 14-én hirdették ki.

Galsai Kovách Ernő teljes börtönbüntetését az aradi erődben töltötte le. Noha a szabadságharc veresége, súlyos ítélete, és egzisztenciája összeomlása miatt eleinte eléggé letargikus hangulatba került, később igyekezett hasznosan tölteni börtönéveit. A bilincshordozás alól idővel feloldották; így belekezdhetett visszaemlékezései, és börtöntársairól alkotott jellemrajzai írásába. Rajztehetségének is hasznát vette, mivel társairól, illetve az aradi várról számos akvarellt is készített. Elkezdett gitározni és zenélni is; míg a fogság utolsó két évében egyik rabtársától, Senovitz Frigvestől magasabb matematikát (algebrát, geometriát, trigonometriát) tanult, amit később mérnöki pályáján jól tudott hasznosítani. A nagyobb

betegségek is elkerülték, noha idegláza egy időre kiújult. Rabtársaival általában jó volt a kapcsolata; csak a Görgei vezette hadsereg törzstiszti karát, mint vezérükkel együtt minden baj okozóit, „*ezt az egynehány szájás főtisztet*” gyűlölte továbbra is engesztelhetetlenül.

Noha visszaemlékezéseiben sűrűn felhozta, hogy másokhoz képest „nem volt szerencséje”, nem kellett kitöltenie a büntetését: 1856. december 2-án amnesztiával szabadult. Azonnal hazautazott Zalaegerszegre, ahová december 12-én érkezett meg. Bár otthon nagy örömmel fogadták, ő a legkevésbé sem volt boldog: úgy érezte, hogy nem tudott megfelelni a beléhelyezett bizalomnak, és „bukott emberként” lényegében a nulláról kell újra kezdenie az életét.

Am ezt lényegében sikerrel tette. 1857 tavaszán Pestre utazott, hogy alkalmazást keresen. Itt támogatást remélve felkereste az Angol Királynő Szállóban Deák Ferencet is, ő azonban valamilyen okból elutasította. (Valószínűleg innen eredeztethető a visszaemlékezést átszövő negatív Deák-kép.) Végül Erhard Ágoston nyugalmazott Pest városi főmérnök mellett sikerült elhelyezkednie, mint magán-segédmérnök. 1860 tavaszán a budai politechnikumban sikerült letennie a mérnöki vizsgát; így 1861-ben, az alkotmány ideiglenes visszaállításakor megválasztották Pest vármegye mérnökévé. Azonban az abszolutizmus felújításakor a vármegye tisztviselői karával együtt szeptemberben kénytelen volt lemondani. Az év decemberében végül Peitler Antal váci püspök kinevezte uradalmi mérnökének. Időközben, 1858. november 25-én Vácon feleségül vette Roskoványi Ágoston akkori váci püspök öccsének, Roskoványi Boldizsár püspöki uradalmi igazgatónak az Augusztá nevű leányát, akitől gyermekei is születtek. 1865-ben pedig Pest vármegye tiszteletbeli főmérnöke lett.

A kiegyezés után más irányt vett a karrierje: 1868. május 4-én a m. kir. Igazságügyi Minisztérium kinevezte Lipótvárra fejezeti igazgatónak. Mivel I. Ferenc József döntése értelmében a korábban a cs. kir.

haderőben szolgálatot teljesített, majd a honvédseregbe álló tisztek is nyugdíjért folyamodhattak, ezért 1868. július 17-én galsai Kovách levélben fordult a m. kir. Honvédelmi Minisztériumhoz. Kérelmében jelezte, hogy nem igényel kegydíjat; cserébe viszont 1842-től kérte szolgálati idejének beszámítását. Gelich Rikárd osztálytanácsos azonban ezt 1868. október 5-én írt felterjesztésében elutasította, és helyette 1848. okt. 1-i, hivatalos honvéd főhadnagyi kinevezésére való tekintettel végül évi 273 forint 60 krajcár kegydíjat javasolt hősiünk számára.

Galsai Kovách egészen 1870 februárjáig maradt Lipótváron, majd áthelyezték a váci fegyintézethez. Innen 1874 januárjában került az illavai fegyintézethez, ahonnan 1885. október 3-án ismét a váci fegyintézet élére nevezték ki. Közben börtönügyekben elsőszámú szaktekintéllyé vált: 1888. március 7-én a magyar jogászegyesület börtönügyi bizottságának ő lett a meghívott szakértője. 1890 júliusában ismét át akarták helyezni; ezúttal a szamosújvári fegyintézethez, ám ezt már nem fogadta el, és 1890. augusztus 1-vel nyugdíjba vonult. Ez év szeptember 1-én a váci Ipar és Kereskedelmi Hitelintézet vezérigazgatójává választották. Mint a Vác Városi Honvédegyelet és a város törvényhatóságának megbecsült tagja hunyt el 1915. május 5-én.

Noha életét sikeresen kezdte újra, és a kiegyezés utáni polgári társadalom kiemelkedő alakja lett, visszaemlékezésébe szőtt, utólagos megjegyzései állandó keserűséget, soha nem szűnő csalódottságot mutatnak, mivel szerinte „balszerencséje” miatt nem futotta be azt a pályát, amire képességei predesztináltak; így nem lett sem magasrangú katonatiszt, sem pedig „kegyelmes úr”. A szabadságharc során nyújtott teljesítményét megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy bár kiváló képességei voltak, tanulmányai kényszerű félbeszakítása miatt éppen azokat az elméleti és gyakorlati ismereteket (a három fegyvernem taktikája és összműködése, taktikai gyakorlat több gyalog-, ill. lo-

vasezreddel) nem sajátíthatta el, amelyek az igazán sikeres tábornoki tiszti pályafutáshoz kellettek volna. Ezért ebben a beosztásban, többszöri próbálkozása ellenére sem igazán vált be. Ám kiváló csapatiszt lett belőle, aki mind század-, mind pedig zászlóaljparancsnokként megállta a helyét; és nemcsak bátorságával, hanem vezetési képességeivel is elnyerte emberei bizalmát, akik rajongtak érte. *„Kovách Ernő őrnagyunk ... igen szerény, csendes véralkatú, de mindenkinek kellemesen imponálni tudó, hivatalában igen szigorú és pontos egyéniség volt, ... Mindenben első volt a riadók alkalmával, ... bármily exponált helyen állott elől vagy hátul, a zászlóaljának, ha fedezeten, tehát álló helyben voltunk, ok nélkül helyéről nem mozdult, mint kőszobor állott a leg-sűrűbb golyózáporban órahosszat, mely előtt soha nem láttam lehajolni, vagy félreugorni, mint ahogy az különben szokás volt”* – írta róla egyik katonája. 1848–1849-ben ez sem volt kevés. Így Galsai Kovách Ernő – akinek az emléket 2004 óta Vácott emléktábla is őrzi – elérte azt, amit ember csak elérhetett a korban: a múlandó címek, a „katonabáróság” helyett az 1848-as örök történelmi emlékezet, a „Hősök Panteonjának” a része lett.

Felhasznált források és irodalom:

Galsai Kovách Ernő: Naplóm I–IV. kötet. In: Országos Széchényi Könyvtár. Kézirattár Folió Hungaro 1419. (Másolat)

Galsai Kovách Ernő aradi peranyaga. In: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár. IV. 3. Az cs. kir. aradi hadbíró iratai. 113/15. 2/375b.

Galsai Kovách Ernő nyugdíjkérelme. In: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár. I. 3. A cs. kir. Budai General Commando iratai. 1868. 2. Abt. 21-8/301.

Aradvár és Aradváros ostroma 1848–49-ben. Galsai Kovách Ernő 1848/49-iki honvédőrnagy naplója. Az előszót írta Márki Sándor. Bevezette Juhász Ferenc. Arad, 1911.

Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Negyedik,

bővített kiadás. I-II. kötet. Miskolc, 2015. I. k. 373. o.

Csikány Tamás: Arad az 1848/49-es szabadságharcban. In: Benkő Elek – Csikány Tamás – Czigány István – Demşea Dan – Domokos György: Az aradi vár története. Budapest, 1998. 87–167. o.

Görgei István: 1848 júniusától novemberéig. Okmánytár. S. a. r.: Katona Tamás. Budapest, 1980. 187–335. o.

Hellebronth Kálmán: A magyar testőrségek névkönyve 1760–1918. Budapest, 1939. 223–224. o.

Kiss Zsuzsanna: Apák és fiúk. Egy Zala megyei naplóíró kismemesi család két nemzedéke. In: AETAS, 23. évf. 2008. 3. sz. 5–24. o.

Közlöny. Hivatalos lap. 1848. évf. 109. és 173. sz.

Olchváry Ödön: A magyar függetlenségi harc 1848–1849-ben a Délvidéken. Budapest, 1901. 171–226. o.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. kötet. Budapest, 1891–1914. VI. k. 1209–1211. o.

Kotnyek István: Neon – 1984

